

BİLGE KAGAN KÜLLİYESİNDEKİ ANIT MEZAR

2001 yılı Moğolistan Türk Anıtları Projesi çalışmalarını yürütmek üzere bu ülkeye giden Türk ekipleri üç ana bölgede faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Bunlardan birisi Tunyukuk Abidesinin olduğu yer, diğerleri de Bilge Kagan ve Köl Tigin külliyeleridir. Ancak Bilge Kagan Yazıtı ile Köl Tigin Yazıtının olduğu alan birbirine çok yakın olduğundan bunları aynı bölge içinde sayabiliriz. Orkun'daki iki kardeşe ait olan abidelerin bulunduğu komplekslerde harita ve jeofizik amaçlı çalışmalar yapıldığı gibi, yüzey taramalarında büyük bir mesafe katedilmiş, birçok anonim mezarın tesbiti de yapılmıştır.

Bu seneki yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sırasında karşımıza çıkan en ilgi çekici buluntulardan birisi Bilge Kagan külliyesinin içinde yer alan sanduka mezardır. Burası sunak taşından iki metre kadar kuzeyde yer almaktadır. Türk ve Moğol bilim adamları bu mezar biçimindeki dört sanduka taşının mahiyeti konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak şurasını belirtmemiz gerekir ki, bu sembolik mezardan daha evvel burada çalışmalarda bulunan ilim adamları pek bahsetmemektedir ve kaynaklarda da görüntülerine yer verilmemektedir. Zaten sunak taşının yanında toprak tabakasının altında kalmış olması da, insanların bunu görmesine engel olmuştur. Aynı zamanda bu durum, Bilge Kagan külliyesinde ciddi bir ilmi kazının da yapılmadığına işarettir. Dolayısıyla bu sembolik mezar bize göre ilk defa ilim aleminin gözleri önüne 2001 yılı kazı çalışmaları sırasında sergilenmektedir.

Şimdiye kadar bu tür mezar külliyelerinin içerisinde böyle bir yapıya rastlanılmamıştır. İşin doğrusu, Bilge Kagan ve Köl Tigin komplekslerine benzer mimari özellikte yapılar bulunabilirse de onlar başlı başına ayrı bir durum arz etmektedir. Bu sanatsal birimler sadece Türk dönemine aittir. Fakat daha sonra Moğollarda da bunlara benzer binalar inşa edilmiştir. Türk yapıları diğer türlerine nazaran daha gelişmiş hususiyetler ortaya koyar.

Bununla beraber özellikle Köl Tigin Yazıtının olduğu yerde; onun kuzey, doğu ve batı kesimlerinde sandukalı pekçok mezar göze çarpmaktadır. Bu mezarlarda dikkati çeken durum, yekpare dört taşın yan yana konulmuş olmasıdır. Tek parça halindeki bu taşların üzerinde zaman zaman çiçek motiflerine, zaman zaman da bir efsane kuş olduğu kabul edilen ve bizim “Kut Kuşu” dediğimiz canlının resimlerine tesadüf

ediliyor. Gerçekten bunların hepside birer sanat şaheseri konumundadırlar. Harika birer arkeolojik eser olan bu malzemelerin bir an evvel müzelere taşınması yahut da buldukları yerlerde korunma altına alınmaları gerekmektedir. Ancak Moğollar buna pek yanaşmamaktadırlar. Bunları müzelere taşıdığımızda turistlere gösterecek birşeyimiz olmayacak gibi bir gerekçe ileri sürüyorlar. Fakat çevrede bol miktarda bulunan bu eserlerin hepsinin yerinde teşhir ve korunması da yakın gelecekte pek mümkün görünmemektedir.

Daha öncede bu tip sembolik mezarlar açılmıştır. Genellikle içleri boş durumdadır. Buradan ölülerin daha gizli yerlere gömüldükleri sonuçları çıkmaktadır. Bunun birinci sebebi ölülerin ruhlarının rahatsız edilmemesi, ikincisi de ölü ile beraber mezarlara konan özel eşyaların soyguncuların eline geçmemesi içindir. Bilge Kagan ve Köl Tigin'in anıt mezarlarının bulunduğu bölge, Aşina sülalesinin aile mezarlığı durumundadır. Mesela Köl Tigin külliyesinin 3-4 km. kuzey-batısında bu tip sembolik mezarlardan birkaç tane vardır. Bunlardan ikisi birbirine çok yakın ve ikisinin de balbalı bulunmamaktadır. İki sanduka mezarın yanyana bulunması, ilk bakışta bunların bir karı-kocaya ait olabileceğini gösterdiği gibi, iki savaşçı (alp) kardeşin de taş sandukaları olması muhtemeldir.

“Bilge Kagan Külliyesi’ndeki Anıt Mezar”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 178, İstanbul 2001